

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Häsä, Jokke; Kontro, Inkeri; Koskinen, Pekka; Lehtinen, Antti; Rämö, Johanna

Title: Assistentti, vertaisopettaja tai ohjaaja : koulutuksella laatua opetukseen

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Suomen Fyysikkoseura; Fysikersamfundet i Finland; Suomen matemaattinen

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Häsä, J., Kontro, I., Koskinen, P., Lehtinen, A., & Rämö, J. (2023). Assistentti, vertaisopettaja tai ohjaaja : koulutuksella laatua opetukseen. *Arkhimedes*, 75(2), 22-26.
<https://journal.fi/arkhimedes/article/view/142293>

ASSISTENTTI, VERTAISOPETTAJA TAI OHJAAJA: KOULUTUKSELLA LAATUA OPETUKSEEN

Jokke Häsä

Terveysten ja Hyvinvoinnin Laitos

Inkeri Kontro

Tampereen yliopisto

Pekka Koskinen ja Antti Lehtinen

Jyväskylän yliopisto

Johanna Rämö

Itä-Suomen yliopisto

Pienryhmäopetus esimerkiksi laskuharjoituksissa ja laboratoriossa on oleellinen osa matematiikan ja luonnontieteiden yliopisto-opetusta. Pienryhmäohjausta antavat eri laitoksilla muun muassa assistentit, avustavat opettajat, laskarinpitäjät ja ohjaajat — rakkaalla lapsella on monta nimeä. Tässä tekstissä käytämme heistä yleisnimitystä ohjaaja. Kaikille ohjaajille yhteistä on opettaminen ja vuorovaikutus opiskelijoiden kanssa. Ohjaajilla on merkittävä vastuu laitosten opetuksesta ja siksi heille kannattaa järjestää koulutusta.

KOULUTUSTA TARVITAAN

Yliopistoissa vastuu opetuksen järjestämisestä on yleisesti professoreilla, yliopistonlehtoreilla ja yliopisto-opettajilla. Kuitenkin fysiikan ja matematiikan aloilla heitä usein avustavat perus- ja jatkotutkintovaiheen opiskelijat ja tutkijatohtorit eri tehtävissä: ohjaus- ja harjoitustilaisuuksien pitämisessä, ratkomotoiminnan järjestämi-

sessä, tehtävien ja tenttien tarkastamisessa, luentojen sijaistamisissa ja jopa kurssien luennoinnissa. Vastuuopettajat ohjaajineen muodostavat kurssin toteutustiimin, jonka osana ohjaajat operoivat lähellä opiskelijoita – sekä henkisesti että fyysisesti. Opiskelijoiden on helppo ryhtyä puheisiin heitä akateemiselta iältään lähellä olevien ohjaajien kanssa, ja vastuuopettajat saavat heidän

kauttaan tietoa opiskelijoiden huolista ja etenemisestä. Toiminnallaan ohjaajat välittävät hyviä opiskelutapoja nuoremmille opiskelijapolville. Kaikkiaan ohjaajien rooli opetuksen laadulle onkin merkittävä.

Ohjaajaksi ryhtyminen tarjoaa opiskelijalle usein ensimmäisen opetuskokemuksen. Vaikka yliopisto-opiskelijat ovat seuranneet opettajan työtä lähietäisyydeltä toistakymmentä vuotta, opettamista itsessään pääsee oppimaan käytännössä vasta itse opettamalla. Opiskelijoiden pedagogisissa valmiuksissa on luonnollista vaihtelua, ja tarpeessa koulutukselle onkin eroja ohjaajien välillä. Kuitenkin systemaattinen ja tarkoituksenmukainen ohjaajakoulutus nopeuttaa oppimista ja tasoittaa eroja taidoissa ja kokemuksessa. Lisäksi yhteinen koulutus auttaa uusia ohjaajia ryhmäytymään ja liittymään osaksi opetusyhteisöä.

KOULUTUKSEN SISÄLLÖT VALITAVA AJATUKSELLE

Ohjaajakoulutuksen sisältö voidaan jakaa ohjaajan kolmen roolin mukaisesti, jotka ovat työntekijä, opettaja ja opetusyhteisön jäsen. Riippumatta siitä, saako ohjaaja korvauksen työstään palkkana vai opintopisteinä, hänelle tulisi työntekijänä kertoa työhön liittyvät tehtävät, oikeudet ja velvollisuudet. Esimerkkejä näistä ovat tiedot kurssin tai muun opetuksen käytänteistä sekä neuvot, miten hallita ylitöitä ja mitä tehdä, jos työmäärä ei tunnu jakautuvan oikeudenmukaisesti.

Ohjaaja kehittyy opettajana vähitellen, ja tätä kehitystä voi auttaa parhaiten tukemalla ohjaajien välistä kokemusten jakamista

sekä omien kokemusten reflektointia. Ohjatuissa pienryhmäkeskusteluissa voidaan kerätä ideoita, joista jalostetaan yhteisiä ohjeita opetustyöhön. Koulutusta ohjaava opettaja ja kokeneemmat ohjaajat voivat tuoda keskusteluun omasta asiantuntemuksestaan kumpuavia neuvoja. Ohjaajia kannattaa myös rohkaista kokeilemaan erilaisia lähestymistapoja opetuksessa. Kokeiluja ja tutkimusperusteista pedagogisen ajattelun kehittymistä voi tukea tutustuttamalla ohjaajia suomalaisiin tai kansainvälisiin fysiikan tai matematiikan opetuksen tutkimusartikkeleihin.

Suuri voimavara ohjaajille ovat toiset ohjaajat ja kurssien vastuupettajat. Yhteiset keskustelut ja kokemusten jakaminen luovat yhteishenkeä, joka auttaa vähentämään uudelle opettajalle luontaista jännittämistä. On helpompaa kohdata haasteita, kun tietä ettei niiden kanssa ole yksin. Myös käytännön ongelmat ratkeavat helpoiten, kun on laaja verkosto, jolta voi kysyä apua pienellä kynnyksellä.

Ohjaajan näkökulmasta koulutuksen tärkein anti ovat käytännöt valmiudet ja tuki opetustyöhön sekä mahdollisuus itsensä kehittämiseen. Koulutus voi myös tukea uran rakentamista, sillä se parantaa valmiuksia kertoa omasta osaamisesta ja auttaa käynnistämään oman opetusportfolion rakentamisen.

KAKSI MAHDOLLISTA TAPAA KOULUTUKSEN TOTEUTTAMISEEN

Koulutuksen käytännön toteuttamisessa voivat olla mukana monet opetuksesta vastaavat henkilöt. On kuitenkin tärkeää, että

mukana on ohjaajien oman laitoksen opetushenkilökuntaa, jotka tuntevat laitoksen käytännöt ja kulttuurin. Ohjaajakoulutuksen luonteeseen sopii erinomaisesti yhteisopettajuus, esimerkiksi matematiikan ja fysiikan opettajien työryhmä, vastuuopettajan ja pedagogisen asiantuntijan pari, tai jokin muu yhdistelmä. Seuraavana esittelemme kaksi esimerkkiä koulutuksen toteuttamiseen.

Toteutus 1: Alkutapaaminen ohjaajille

Ennen opetuksen alkua ohjaajille järjestetään parin tunnin alkutapaaminen. Näitä tapaamisia voi olla kaksikin ja toinen tapaamisista voi olla lukukauden puolivälissä. Tapaamiset valmistavat ohjaajia tulevaan opetustehtävään ja tukevat ohjaajia ryhmäytymään. Alkutapaamiseen on hyvä ottaa mukaan myös kokeneempia ohjaajia, jotka siirtävät tietoaan ja kokemuksiaan uusille ohjaajille.

Tapaaminen kannattaa aloittaa tutustumisella, sillä se madaltaa kynnystä kysyä kysymyksiä ja kertoa omat näkemyksensä. Jos ohjaajia on paljon, heidät voi jakaa pareihin tai 3–5 hengen ryhmiin. Ryhmäkeskustelussa voi pohtia sitä, mikä omissa opinnoissa on ollut antoisaa, mitä kukin odottaa opettamiselta ja niin edelleen.

”Huomasin, että opetukseen liittyvät ongelmani eivät olleetkaan pelkästään omia ongelmiani, vaan kaikilla oli likimain samat ongelmat.”

Ohjaajia todennäköisesti jännittää oma osaaminen. Näitä huolia kannattaa käsitellä yhdessä. Käsitelyyn voi tehdä esimerkiksi nimettömällä äänestyksellä, jossa ohjaajat voivat tuoda esiin omia huolenaiheitaan.

(Esimerkiksi ”En osaa asiasisältöjä riittävän hyvin”, ”En osaa opettaa”, ”En osaa vastata opiskelijoiden kysymyksiin”, ”En onnistu luomaan opetusryhmään hyvää ilmapiiriä.”) Äänestyksen avulla ohjaajat näkevät, että muillakin on samoja huolia kuin itsellä. Sen jälkeen niitä voidaan käsitellä yhdessä.

Alkutapaamisessa ohjaajille kerrotaan toiminnan normit ja suotavat toimintatavat. Opetuksen toimenkuva määrää mitä aiheita käsittelyyn valikoituu. Kuinka tuen opiskelijaa ongelmanratkaisussa niin, että opiskelija pääsee itse oivaltamaan? Kuinka otan huomioon opiskelijoiden ujouden ja kynnyn kysymysten esittämiseen? Aiheita voi käsitellä esimerkkitapausten tai videoiden avulla niin, että ohjaajat pääsevät pohtimaan ja löytämään ratkaisuja itse.

Toteutus 2: Jatkuva koulutus ohjaajille

Mikäli ohjaajatoiminnan tukemiseen on resursseja, tapaamisista kannattaa tehdä säännöllisiä ja kokonaisuudesta oma kurssinsa. Opettamaan oppiminen vaatii hidasta kypsyttelyä ja jatkuva tuki auttaa ohjaajia kehittämään taitojaan paremmin kuin yksittäiset tapaamiset. Säännölliset tapaamiset auttavat rakentamaan ohjaajien yhteisöä ja mahdollistavat tuen myös tapaamisten ulkopuolella. Koulutuksen voi järjestää esimerkiksi luomalla opetussuunnitelmaan ohjaajakurssin, jonka ohjaajat suorittavat opetuksen ohessa. Tällöin tapaamisia voi olla jopa viikoittain.

Jatkuvan ohjaajakoulutuksen aihepiirit voivat olla samanlaisia kuin edellä esitellyssä alkutapaamisessa. Nyt niiden käsittelemiseen vain on enemmän aikaa. Hyviä puhee-

naiheita ovat aiemmin mainittujen lisäksi opiskelutaitojen opettaminen opiskelijoille, erilaisten opiskelijoiden tarpeiden huomioiminen, opiskelijaryhmien ohjaaminen, työn ja vapaa-ajan erottaminen ja turhautuneiden opiskelijoiden kohtaaminen.

Koska opetuskokemus karttuu jatkuvasti, tapaamisissa kannattaa hyödyntää ohjaajien omia oivalluksia. Ohjaajat voivat keskustella opetustilanteista pienissä ryhmissä tai parin kanssa ja etsiä sitä kautta ratkaisuja ongelmiin. Tällä tavoin ohjaajat pääsevät jakamaan kokemuksiaan ja pohtimaan omaa kehittymistään opettajana.

”Tajusi muiden pohdinnoista kuinka erityyppiset oppimiskeinot toimivat eri ihmisillä.”

Koulutuksessa voi käyttää apuna myös videoita. Niin sanotussa videoklubi-toimintamallissa jokaisen ohjaajan opetusta videoidaan esimerkiksi kahdesti 45 minuutin verran. Nämä videot jaetaan ohjaajille itselleen. Erillisissä videoklubitapaamisissa kouluttaja nostaa jokaisen ohjaajan videosta hyvän esimerkin vaikkapa mallikkaasta ryhmäkeskustelun ohjaamisesta tai avoimien kysymysten käytöstä. Vertaisohjaajilla on samalla tilaisuus antaa palautetta toisilleen videoiden pohjalta. Toinen tapa on käyttää keskustelun pohjana valmiita videoita, joissa simuloidaan opetustilanteita. Tällaisia videoita on saatavilla Vertaisopettajaverkoston sivuilta (<https://digicampus.fi/course/view.php?id=3145>).

KOULUTUKSEN JÄRJESTÄMINEN LAITOKSEN NÄKÖKULMASTA

Yhdysvalloissa monet yliopistot ovat luo- neet ”learning assistant” -ohjelmia, joissa ohjaajat saavat sekä muodollista koulutusta että työkokemusta. Myös useat yliopistot Suomessa ovat viime vuosina alkaneet tarjota ohjaajakoulutusta. Koulutuksen laajuus vaihtelee parin tunnin koulutuksesta muutamaman opintopisteen kurssiin, räätälöitynä ohjaajien ja laitosten tarpeisiin. Kevyemmät mallit, kuten Helsingin yliopiston ja Tampereen yliopiston fysiikan ohjaajakoulutukset, nojaavat 2–3 tunnin koulutukseen lukukauden tai lukuvuoden alussa (malli 1 yllä). Opintopisteitä on mahdollista tarjota vain, jos kurssi on opetussuunnitelmassa, kuten esimerkiksi Jyväskylän ja Itä-Suomen yliopistoissa (malli 2 yllä).

Koulutus voi olla vaikea sovittaa opetusohjelmaan tavallisena kurssina. Pyyntö ohjaustyöhön saattaa tulla opiskelijoille yllättäen, jolloin koulutus on haastavaa mahdollistaa ohjaajien yhteisiin aikatauluihin. Jos opintopisteitä tarjotaan, määrä on yleensä pieni (yleensä 2 op) ja koulutuksen työmäärä vastaavasti maltillinen.

Yliopiston näkökulmasta ohjaajakoulutuksella pyritään parantamaan opetuksen laatua ja sitouttamaan ohjaajia yhteisiin työtapoihin. Usein ohjaajien opetustapoihin vaikuttaa enemmän heidän omiin kokemuksiinsa perustuvat oppimiskuskomukset kuin tutkittu tieto. Koulutuksella on iso rooli opetusmenetelmien ja hyvien käytäntöjen jakamisessa erityisesti tilanteessa, jossa ohjaaja itse on opiskellut toisessa yliopistossa. Koulutus auttaa laitosta tai yksikköä selventä-

mään pelisäännöt opetukseen käytettävästä ajasta, maksettavasta työstä, valmistelutyön määrästä ja yleisistä ohjaajiin kohdistuvista odotuksista.

Ohjaajien kouluttaminen on yksi askel yleisempään opetuksen kehittämiseen. Koulutuksessa voi esimerkiksi esitellä vaihtoehtoisia tapoja pitää laskuharjoitustilaisuuksia ja kannustaa opetuskokeiluihin. Esittelystä on kuitenkin hyötyä vain, jos laskuharjoitustilaisuuksien työtapoja ollaan myös valmiita muuttamaan; tällainen päätös on tietenkin kurssien vastuupettajien käsissä. Parhaimmillaan myös vastuupettajat oppivat ohjaajiltaan.

“Kun olen nähnyt kokeneemman ohjaajan ohjaavan, olen alkanut itsekkin miettiä, että hei, voisinko ehkä ottaa tuollaisen käyttöön!”

KOULUTUKSESTA HYÖTYVÄT KAIKKI

Kandidaattivaiheen opiskelijat ovat suuren osan opinnoistaan vuorovaikutuksessa nimenomaan ohjaajien kanssa, joten ohjaajakoulutuksella on suuri potentiaali opetuksen laadun parantamiseen. Se mahdollistaa opetuskulttuurin uudistamisen ja parhaimmillaan katkaisee opiskelijoita passivoivien opetusmenetelmien periytymisen sukupolvesta toiseen. Ohjaajakoulutus voi myös tukea vastuupettajien opetusta, jos he kurssiensa ohjaajien kautta altistuvat uudentilaiselle pedagogiikalle tai rohkaistuvat opetuskokeiluihin. Ohjaajakoulutuksen avulla voidaan myös tukea koulutusohjelman opetuksen linjakkuutta ja tasalaatuisuutta läpi eri kurssien.

Koulutukseen osallistuminen tarjoaa ohjaajille myös henkilökohtaista hyötyä. Se kasvattaa itsevarmuutta ja kykyä omien taitojen reflektointiin ja kehittämiseen. Lisäksi formaaliin ohjaajakoulutukseen osallistuminen voi olla eduksi esimerkiksi jatko-opintoihin, post doc -tehtäviin tai yliopiston ulkopuolisiin tehtäviin hakeuduttaessa.

Osaava ohjaaja on opiskelijalle muutakin kuin vastauspankki kysymyksiin. Hän on opiskelijalle keskustelukumppani sekä tuki ja turva – vähän enemmän kuin vertainen.

Tekstissä esiintyvät lainaukset ovat opiskelijoiden kommentteja ohjaajakoulutuksista.